

Merimies on erimies – Monitieteellisiä näkökulmia merenkulkijoiden siirtolaisuuteen

Pirita Frigren (toim.):

Merenkulkijoiden siirtolaisuus. **Näkökulmia 1700-luvulta nykypäivään**. Siirtolaisuusinstituutti 2019. 268 s. ISBN 978-952-7167-67-0.

Siirtolaisuutta, muuttoliikkeitä ja liikkuvuutta käsittelevä tutkimus on viime vuosina lisännyt suosiotaan sekä Suomessa että ulkomailla. Näihin aiheisiin syvennytään myös Pirita Frigrenin toimittamassa teoksessa *Merenkulkijoiden siirtolaisuus. Näkökulmia 1700-luvulta nykypäivään*. Siirtolaisuusinstituutin kustantama teos on mukaansatempaava lisäys tähän tutkimuskenttään.

Teos keskittyy pääasiassa suomalaisiin merimiehiin ja merenkulkuun liittyviin toimijoihin, tarkastellen muun

muassa siirtolaisuutta, merimiesten sukututkimusta, merimiesten karkuruutta ja sosiaalisen identiteetin rakentumista. Teoksen laaja spektri haastaa lukijaa syventymään merimiesten siirtolaisuuteen laajalti. Tämä asettaa myös toimittamiselle omat haasteensa: miten pitää laaja kokonaisuus kasassa. Onneksi teoksen pääteema eli merenkulun liikkuvuus esiintyy kaikissa teksteissä selkeästi ja näin ollen teos on temaattisesti yhtenäinen ja tieteellisesti perusteltu.

Kirjan toimittanut Frigren on koonnut laajan ryhmän kirjoittajia, jotka ovat tarttuneet tilaisuuteen käsitellä merenkulkijoiden liikkumista hyvin erilaisista näkökulmista ja laajalla aikavälillä. Johdannosta käy ilmi, että Frigren on hyvin perillä niin kansainvälisen kuin kotimaisen siirtolaisuuden ajankohtaisista tutkimuksista. Teoksen artikkelit pohjautuvat laajaan aineistotyöhön ja aineistoihin kuuluu muun muassa matkapäiväkirjoja, erityyppisiä luetteloita (esim. tullirekistereitä, väestöluetteloita, matkustajaluetteloita), elossa olevien merenkulkijoiden haastatteluja sekä jo edesmenneiltä kerättyä haastatteluaineistoa. Lisäksi teoksessa on hyödynnetty digitaalisen tiedonhankinnan menetelmiä.

Teos on jaettu neljään temaattiseen alakategoriaan. Ensimmäiseksi teos käsittelee merimiesten siirtolaisuuden maantiedettä. Kuten Markku Kuorilehto artikkelissaan osoittaa, myös suomalaisen merenkulun tutkimuksen olisi aika pyrkiä laajempiin näköaloihin ja ryhtyä tutkimaan enemmän myös ulkomaisia aineistoja. Kuorilehto tarjoaa artikkelissaan hyviä esimerkkejä varsinkin englantilaisten ja amerikkalaisten aineistojen kanssa työskentelystä. Ensimmäiseen osaan sisältyy myös teoksen valitettavasti ainoa uuden ajan alkuun sijoittuva tutkimus (tapaus Peter Johan Bladh). Erja Kettusen artikkeli käsittelee suomalaisten roolia 1700-luvun Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian palveluksessa. Artikkelissa tuodaan hyvin esille, että liikkuminen kaukana Aasiassa ei merkinnyt vain seikkailuja eksoottisissa paikoissa kaukana kotoa, vaan siellä työskennelleet suomalaiset toivat mukanaan uutta tietoa ja uusia taitoja. Näistä syntyi myöhemmin jopa ensimmäinen suomalainen Kiinaa käsitellyt väitöskirja.

Jonna Laineen nykypäivän merenkulkijoiden kokemuksiin keskittyvä artikkeli sijoittuu osittain myös Aasiaan. Laine kysyy, millä tavalla filippiiniläiset merimiehet ja heidän perheensä kokevat merityön kansainvälisillä ja myös suomalaisilla laivoilla, kaukana kotoa. Kettusen ja Laineen artikkelit tuovat mieleen Lisa Hellmanin tuoreen tutkimuksen, jossa nämä kaksi artikkelia tavallaan yhdistyvät.¹ Hellmanin tutkimus Ruotsin Itä-Aasia kauppakomppanian merimiesten kokemuksesta ja elämästä sekä laivalla että 1700-luvun Kiinan satamissa on oiva esimerkki kansainvälisestä tutkimuksesta, johon olisi voinut viitata teoksessa laajemminkin. Valitettavasti Hellmanin tutkimus loistaa poissaolollaan lähes kokonaan.

Teoksen toisessa osassa keskitytään työntäviin ja vetäviin tekijöihin merenkulun liikkuvuudessa. Teema on perinteinen migraatio- ja liikkuvuustutkimuksessa ja sillä on itsestään paikkansa teoksessa. Osion tekstit osoittavat hyvin merillä olon karun puolen. Kuten Jari Ojala tekstissään kertoo, merimiesten karkaaminen ei ollut epätavallista ja siihen liittyvät lieveilmiöt, kuten *runnarointi* ja *shanghaijaaminen* (pakkovärväys ja huijaaminen), kertoivat merenkulkijoiden työn raakuudesta ja ennen kaikkea epävarmuudesta. Myös osion kaksi muuta tekstiä pohtivat merille hakeutumisen syitä, merielämän haasteita ja niihin sisältyviä vaikeitakin tunteita, kuten häpeää ja epäonnistumisen tunteita. Toisessa osiossa käsitellään myös identiteetin muodostumiseen liittyviä teemoja. Esimerkiksi Kirsi Keravuoren, Tiina Miettisen ja Pirita Frigrenin yhteisartikkeli avaa siirtolaisuuden ja merenkulun toimijoiden tutkimuksen ajankohtaisuutta ja kysyy, millä tavalla sukututkimus vaikuttaa ihmisten identiteettiin laajalti maailmassa vielä tänä päivänä.

Teoksen kolmas alakategoria käsittelee merenkulkijoiden erilaisia turvaverkostoja. Merellä työskentely oli epävarmaa ja merenkulkijat joutuivat ottamaan usein riskejä pysytelläkseen hengissä. Koska merenkulkijat olivat pitkiä aikoja merillä ja joutuivat ajoittain työnsä puolesta ongelmiin, täytyi heidän turvautua suurissa ulkomaisissa satamakaupungeissa erilaisiin toimijoihin. Frigren ja Louis Clerc osoittavat artikkeleissaan, että sekä valtio että muutkin instituutiot pyrkivät tukemaan merenkulkijoita. Tällaisia toimijoita olivat esimerkiksi merimieslähetys ja konsulaatit, jotka auttoivat pulaan ajautuneita merimiehiä. Kuten Frigrenin artikkeli suomalaisista merimiespastoreista Englannissa osoittaa, oli heillä myös tärkeä asema Suomessa olevien perheiden kannalta, sillä he välittivät kuulumisia merimiehiltä ja lähettivät myös heidän kirjeitään kotiin. Clercin konsulaatteja käsittelevästä artikkelista käy myös ilmi, että suhtautuminen merenkulkijoihin oli vähintäänkin kiistanalaista vielä 1900-luvulla ja heitä pidettiin usein ongelmina paikallisyhteisöissä.

Laika Nevalaisen luku on oiva osoitus siitä, että myös merenkulkijat itse ymmärsivät työnsä juurettomuuden. Laivat, jotka Nevalaisen luvussa esiintyivät liikkuvina koteina, olivat ahtaita, sotkuisia ja monesti toimivat näiden kulkijoiden ainoana kiintopisteenä. Nevalainen osoittaa, miten tärkeä merimiesarkusta näille 1900-luvun alun merenkulkijoille tuli. He säilyttivät tavaroitaan arkuissa, käyttivät sitä istuimena ja söivät sillä. Toisin sanoen merimiesarkku oli heidän ainoa kokemuksensa kodista. Nevalaisen artikkeli kuuluu teoksen vahvimpiin tähdentäessään merenkulun elämän arkista olemusta ja yksittäisten merimiesten kohtaamia haasteita.

Teoksen viimeinen osio käsittelee sukututkimuksen kautta suomalaisen merenkulun suhdetta maailmalla

asuviin suomalaissukuihin. Sekä Sven-Erik Nylundin että Pekka Leimun artikkelit eroavat teoksen muista artikkeleista varsinkin omakohtaisuudessaan. Kirjoittajien omista sukulaissuhteista kertovat artikkelit sopivat osioon, joka käsittelee merellisiä siirtolaistarinoina sukupolvien ketjussa. Sukutarinat varmasti puhuttelevat myös laajempaa yleisöä.

Teoksen laajuus synnytti minussa myös kriittisiä havaintoja. Esimerkiksi temaattinen laaja-alaisuus sekä pitkä ajallinen perspektiivi asettavat lukijalle tietyn vaatimustason. Lukijan olisi hyvä ymmärtää ja olla kiinnostunut paitsi merenkulusta myös eri aikakausista ja niiden tutkimiseen käytetyistä menetelmistä. Näin ollen teoksen kohdeyleisöä onkin osittain hankala hahmottaa. Uskoisin, että ainakin sukututkijat, merenkulusta kiinnostuneet ja liikkuvuuden ja siirtolaisuuden parissa työskentelevät tutkijat hyötyvät teoksen sisällöstä. Jäin kuitenkin kaipaamaan selkeämpää vuoropuhelua johdannon ja artikkelien välillä, erityisesti artikkelien osalta. Johdannon keskeiset termit kuten ylijärjestyminen ja toimijuus toki esiintyivät myös yksittäisissä artikkeleissa, mutta samalla itse artikkelit olisivat voineet kommunikoida enemmän teoksen johdannon tai ainakin oman alakategoriansa kanssa. Uuden ajan alun tutkijana jäin kaipaamaan useampia tätä aikakautta käsitteleviä artikkeleita. Nyt uuden ajan alku jäi (Kettusen artikkelia lukuun ottamatta) hyvin vähälle huomiolle painopisteen ollessa vahvasti teollistumisen ajassa ja sen jälkeisessä aikakaudessa.

Muutamista puutteistaan huolimatta *Merenkulkijoiden siirtolaisuus* on hyvin mielenkiintoinen kokoomateos. Kirjan artikkelit ovat hyvin kirjoitettuja ja teoksen anti on helposti omaksuttavissa. Teos on sekoitus historiaa, maantiedettä sekä siirtolaisuuden, etnologian ja kulttuurin tutkimusta. Frigrenillä on ollut kirjan toimittajana iso haaste ajoittain hyvinkin erilaisten artikkelien yhteen sovittamisessa, mutta muutamaa kriittistä huomiota lukuun ottamatta hän on onnistunut tässä hyvin. Laaja tematiikka on myös teoksen rikkaus. Merenkulun ja merimiesten liikkuvuuden historia on suuri kuin kokonainen valtameri, jonka luotaamiseksi teos tarjoaa useita tuoreita ja tutkimisen arvoisia väyliä. Markku Kuorilehto päättää oman lukunsa sanoihin, jotka kuvaavat mielestäni hyvin koko teosta ja merenkulun siirtolaisuuden tutkimusta Suomessa laajemminkin: ”Suomessa varsin vähän tutkittuna aiheena merimiessiirtolaiset tarjoavat suomalaisille tutkijoille tutkimuskohteen, jolla on kysyntää myös kansainvälisillä tutkimusareenoilla.”

Kaarle Wirta, PhD (Leiden)
Tutkijatohtori
Tampereen yliopisto

1. Lisa Hellman, *This House is Not a Home. European Everyday Life in Canton and Macao 1730–1830*. Brill 2018.